

τούς ελαχίστους αὐτῆς ἐλέγχους ἡ ψυχὴ ἀποβάλλει πᾶν εὐγενὲς αἰσθημα, πάντα φιλόφρονον λογισμόν. Εἰδὲ ποτε γεννηθῆ ἐν αὐτῇ γυνναία τις ἀπόφασις, μόλις διαρκεῖ ὀλίγας στιγμάς. Ὁ χειρόναξ ἐργάζεται ἐξ ἀνάγκης καὶ βεβιασμένος, οὐχὶ δὲ ἐκ προαιρέσεως· καὶ τὴν ἐργασίαν μισεῖ, καὶ τὴν ἀεργίαν ἀποστρέφεται· στεναρίζει ὡς κατὰδικος φέρων σίδηρα εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, καὶ δὲν συλλογίζεται ὅτι μόνος κατεδίκασεν αὐτὸς ἑαυτόν. Καὶ τὸ χειρότερον, ἀποφεύγει πλέον τὰς καλὰς καὶ ἐντίμους συναναστροφὰς καὶ ἐξοικειοῦται πρὸς ἀνθρώπους ἔχοντας τὰ αὐτὰ ἐλαττώματα. Ὁμοίως τὸν ὅμοιον ἀγαπᾷ, λέγει ἡ παροιμία. Κατὰ τὰς ἀποτροπαίους αὐτῆς συναντήσεις ὁ εἰς παροτρύνει τὸν ἄλλον εἰς τὴν παραλυσίαν, καυχᾶται ἕκαστος διὰ τὰς ἰδίας παρεκτροπὰς, γελῶσι διὰ τὰ βασανιστήρια εἰς τὰ ὁποῖα ὑποβάλλουσι τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν διὰ τῆς κακῆς διαγωγῆς, καὶ ἀναμετροῦσι τὰ ζυλοκοπήματα τὰ ὁποῖα κατέφεραν εἰς τοὺς συζύγους καὶ τὰ ἀθῶα αὐτῶν τέκνα.

Ἴδου πῶς ἡ κακὴ διαγωγή διαστρέφουσα τὴν καρδίαν, ἀποξηραίνει καὶ τῶν γλυκυτέρων αἰσθημάτων τὴν πηγὴν. Οὐτε αὐτὸς ἀγαπᾷ οὔτε ἀξίζει ν' ἀνταγαπᾶται· δὲν εἶναι πλέον ἄνθρωπος ἀλλὰ κτῆνος. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ κακὴ διαγωγή εἶναι ἡ πλέον ἄσπονδος ἐχθρὰ τοῦ χειρόνακτος· ἀφοῦ πρῶτον ἐξαντλήσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ περιπλανῶσα καὶ εἰς τὰ πλέον βδελυρὰ καταγώγια, φέρει ἐπὶ τέλους αὐτὸν εἰς τὸν τάφον.

Τὸ δεινότερον δὲ πάντων φαντάζεσθε ποῖον εἶναι· τὸ παράδειγμα· διότι ἡ μὲν σύζυγος μετὰ ματαίας παρακλήσεις καὶ μάταια δάκρυα ἀπελπίζεται καὶ προσπαθεῖ καὶ αὐτὴ νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἰδίαν λύπην παρεκτρεπομένη, τὰ δὲ τέκνα ἔχοντα πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ παραδείγματα τῶν γονέων κατακντῶσι πολὺ χειρότερα. Ὅθεν ὁ κακῶς διάγων χειρόναξ οὐ μόνον ἑαυτὸν βλάπτει, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄντα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔπρεπε ν' ἀγαπᾷ ὑπὲρ ἑαυτὸν, τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Περὶ τοῦ κατωτέρου κλήρου καὶ περὶ ἐκπαιδεύσεως.

Πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργόν.

Ἐζητήσατε παρ' ἐμοῦ, φίλε, ὑπόμνημα περὶ τοῦ πῶς δύναται νὰ διαρρυθμισθῇ ἡ παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσις ἐπὶ τὸ βέλτιον, διότι παρὰ πάντων

ὁμολογεῖται, ὅτι αὕτη ἐξέκλινε πολὺ καὶ καθ' ἑκάστην χαλαροῦται, ἐνῶ τούναντίον ἔπρεπε νὰ κρατῶνται.

Ἀπητήσατε πρὸς τούτοις, κατὰ τὴν ἰδίαν ὑμῶν ἔκφρασιν νὰ ὑποβάλω ὑμῖν τὰς ιδέας μου παρθένους, ἐνῶ ἐγὼ τούναντίον ἐπέμενον νὰ συστήσητε ἐπιτροπὴν, ἧτις μετ' ἐμοῦ συζητούσα, τὰς μὲν ὀρθὰς ἀφοῦ βασανίσῃ ν' ἀποδεχθῇ, τὰς δὲ τυχόν ἐσφαλμένας ν' ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλων ὀρθοτέρων· ἀλλ' ὑμεῖς ἐπεμείνατε, ἐγὼ δ', ὡς εἰκός, ἐνδίδω.

Ἐκ τριῶν σχολῶν μορφοῦται ἡ ἀγωγή παντός λογίου ἀνδρός· α) ἐκ τῆς οἰκογενείας, β) ἐκ τῶν σχολείων καὶ γ) ἐκ τῆς κοινωνίας· εἶναι ἄρα φανερόν, ὅτι ἂν μὴ καὶ τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα ἐν ὑγιεῖ ληφθῶσι καταστάσει ὅπως διαπλάσσωσι τὸν ἄνδρα, ἀδύνατον οὗτος νὰ γίνῃ οἶος δεῖ.

Ἀλλὰ πῶς ἔχουσι παρ' ἡμῖν τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα;

Καὶ δὴ πρῶτον οἰκογενειακὴ ἀγωγή ἐν ὀλίγιστοις οἴκοις ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι· διότι οἱ μὲν εὐποροὶ τῶν γονέων, παραδίδοντες τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς μισθίους διδασκάλους, νομίζουσιν ὅτι ἐξεπλήρωσαν οὕτω πρὸς αὐτὰ πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ στοργή, τὸ καθήκον καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις τῶν· οἱ δ' ἀποροὶ, εἰ μὲν πρὸς βάνανσον τὰ τέκνα τῶν ἑταξάν ἔργον, ὀλίγον περὶ τοῦ προσήκοντος φροντίζουσιν, εἰ δὲ πρὸς τάξιν κοινωνικὴν τῆς ἑαυτῶν ἀνωτέραν προώρισαν αὐτὰ, νομίζουσιν ὅτι οὐδὲν ἄλλο καθήκον ἔχουσιν εἰμῆ, αὐτοὶ μὲν νὰ ἐργάζωνται, πᾶσαν δὲ ἀνεσιν ἔχωσι τὰ τέκνα τῶν ἵνα φοιτῶσιν εἰς τὰ διδασκαλεῖα. Ἀλλ' ἂν οἱ κρείττονος εὐμοιροῦντες τύχης οὐδόλως περὶ παιδῶν ἀγωγῆς φροντίζουσι, πῶς οἱ κατὰ πάντα ἐλασσούμενοι φροντιοῦσιν; Οὕτω δὲ, οὔτε θρησκευτικὴ ἀγωγή δίδεται, οὔτε τὰ αἰσθητά ἀναπτύσσονται, οὔτε οἱ συγκρατοῦντες τὴν οἰκογένειαν δεσμοὶ κρατῶνται, οὔτε τὸ καθήκον τοῦ πολίτου διδάσκεται, καὶ, ὡς εἶπειν, περὶ οὐδεμιᾶς ἀρετῆς φροντίς λαμβάνεται, καὶ τὸ παιδίον ἀφίσταται ὅλως εἰς τὰς φυσικὰς αὐτοῦ κλίσεις, κακίας μᾶλλον ἐν οἴκῳ καὶ ἐν πόλει ἢ ἀρετὰς μανθάνον· ἰδοὺ δὲ πῶς.

Οἱ γονεῖς ἀδιαφόρως περὶ παντός ἐνώπιον τῶν τέκνων αὐτῶν λαλοῦσι, καὶ τοῖς ὑπηρέταις αὐτὰ παραδίδουσιν, ἐνῶ ἔχουσιν ἀπ' ὄψιν καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα, ἃ τίνα κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν οὐδόλως εἰς τὴν τύχην παραιτοῦσι τ' ἀπόγονα. Ἡ κλώζουσα ὄρνις ἐθεάθη ποτὲ καταλιμπάνουσα τὰ νοσσία αὐτῆς ὅπως εἰς τ' ἀρέσκοντα αὐτῇ παραδοθῇ; Ἡ ἵππος, ἡ κύων, ἡ ἄλλο τῶν

τετραπόδων, δὲν ἐπιποθεῖ παρ' ἑαυτῆ διαρκῶς νὰ ἔχη τὸ τέκνον τῆς; καὶ ὁμοῦ πόσαι μητέρες θυσιάζουσι τινὰ τῶν διασκεδάσεων τῶν ὅπως παρὰ τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις μείνωσι; πόσαι δὲ μάλιστα, ἵνα μὴ ὑπὸ τῆς φροντίδος αὐτῶν περισπῶνται, ἢ, ὡς τινες ἀνεπεικῶς λέγουσιν, ἐνοχλῶνται, παραδίδουσιν αὐτὰ εἰς τίτθας ξένους, ἀξιούσαι ὅπως ἢ μισθωτῆ τίτθῃ πράττη ὅ,τι ἢ φύσει μήτηρ δυσχεραίνει νὰ πράξῃ; Ἴδου ἢ αἰτία δι' ἣν βαναυσότερα ἐκάστοτε γίνονται τὰ τέκνα τῶν ἐπὶ τῆ εὐγενείᾳ τοῦ γένους σεμνυνομένων! πῶς γὰρ οὐ; ἀφοῦ παρὰ βαναύσων τὸ γάλα λαμβάνοντα καὶ τὰ ἥθη διδάσκονται, ἢ τε τὰ πρῶτα μαθήματα, τὰς πρώτας ἐννοίας, τὰ πρῶτα αἰσθήματα παρὰ τοιούτων σὺν τῷ γάλακτι ἐκμυζοῦντα; Ὅταν δὲ τὸ τέκνον πλησιάζειν ἄρξῃται τὴν μητέρα, εὐρίσκει αὐτὴν περὶ τὸ ἑαυτῆς καλλωπιστήριον μᾶλλον τυρβάζουσαν, καὶ εἰ μὲν θῆλυ, διδάσκεται ὅτι πλὴν τοῦ κάλλους πάντα τὰ λοιπὰ δευτέρου τυγχάνουσι λόγου, εἰ δ' ἄρρην, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων παραδειγματίζεται, ὅτι ἐν τῇ γυναικί οὐδὲν ἄλλο ζητητέον εἰμὴ τὸ κάλλος, καὶ δὴ καὶ τὰ πλούτη, διότι πῶς ἄλλως δυνήσεται ἢ νύμφῃ ἐπὶ τῆς πενθερᾶς τὰ ἴχνη νὰ βαδίση ἂν μὴ ἔχη ἄφθονα τὰ πρὸς ἐπάρκειαν τῆλικούτου καλλωπισμοῦ μέσα;

Πολλῶ δὲ χείρων τῆς παρὰ τῇ μητρὶ ἢ παρὰ τῷ πατρὶ ἀγωγῇ τῶν τέκνων· διότι τὸ μὲν θῆλυ τὸν ἄνδρα ὡς παροχέα δαπανῶν θεωρεῖ καὶ ἄγραν ἀπλῶς τοῦ κάλλους, ὡς δὲ τὴν μητέρα ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐλευθέραν ἐγνώρισε, καὶ ὡς τὸν πατέρα κύριον πάσης τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας εἶδεν, οὕτω φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ ἑαυτὴν σύζυγον γενομένην θέλει θεωρεῖ γυναῖκα ἐλευθέραν ἐλευθέρῳ ἀνδρὶ ἄρμοσθεῖσαν· τὸ δὲ ἄρρην; τί δ' ἀκούσει τὸ ἄρρην, εἰμὴ περὶ πολιτικῆς, καὶ ῥαδιουργίας, καὶ πλεονεξίας, καὶ αἰσχρολογίας, καὶ εἴ τινος ἄλλου κακοῦ;

Παρὰ δὲ τοῖς ἥττοσι, γλιχομένοις δὲ μείζωνος καὶ κρείττονος ὑπὲρ τῶν τέκνων τύχης γονεῦσι, μετὰστασίς τις πρὸς ἄλλα γίνεται κακὰ· τὸ τέκνον ἀγεται πρὸς τὸ ὑπερφρονεῖν, καὶ διὰ τοῦτο περιφρονεῖν τῶν γονέων. Ἴδου δὲ πῶς καὶ τοῦτο συμβαίνει. Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἀμαθεῖς ὅλως τυγχάνοντες, μένουσι χαίνοντες ἀκούοντες τοῦ τέκνου, εἴτε θυγατρός, εἴτε υἱοῦ, ψιττακίζοντός τινος τῶν ἀχωνεῦτων μαθημάτων καὶ κενοσπούδως τῶν καινῶν ἐπιδεικνυομένου μαθήσεων· ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ ἀμαθείᾳ τῶν ἀδυνατοῦσι νὰ ἐξελέγχωσι τὰς τῶν τέκνων ἀναγνώσεις, οἷονδὴ ποτ' ἂν ἴδωσιν ἐν χερσὶν αὐτῶν βιβλίον, τοῦτο καὶ καλὸν νομίζουσι, καὶ

εἰς ἁμαρτίαν λογίζονται ν' ἀποσπάσωσιν αὐτὰ τῆς ἀναγνώσεως ὅπως βοηθήσωσιν αὐτοῖς εἰς τὰ ἴδια ἔργα· οὕτως ἐνῶ ἡ μήτηρ ζυμόνει τῆς οἰκογενείας τὸν ἄρτον, ἢ λευκαίνει τὰ ἱμάτια, ἢ θυγάτηρ ἐπὶ σκίμποδος ἀβρῶς τεταμένη ἀναγινώσκει μυθιστόρημά τι, ἐν ᾧ ἢ ὁ ἔρωσ ἐκθειάζεται, ἢ ἡ μοιχεία δικαιολογεῖται, ἢ ὁ μωρός σύζυγος ἐμπαίζεται. Ὁ δὲ υἱός, ἐνῶ χειρῶναξ ὁ πατὴρ ἐργάζεται, νομίζει ἀνάξιον ἑαυτοῦ εἶναι μὴ ὡς οἱ ὀμήλικές του μάθη καὶ νὰ σφαιρίζῃ, καὶ νὰ κυβεύῃ, καὶ πρὸ πάντων νὰ καπνίζῃ.

Οἰκτρά λοιπὸν τὰ ἐξ οἴκου μαθήματα, ἀλλὰ μήπως κρείττονα τούτων τὰ ἀπὸ τῆς σχολῆς;

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὀλίγα, ὀλίγιστα εἶχεν ἡ Ἑλλάς σχολεῖα, ἐπλεονέχτει ὁμοῦ τῆς νῦν Ἑλλάδος, διότι ἀπὸ τοῦ ἱερέως τοῦ χωρίου, τοῦ καὶ τὸν διδάσκαλον μετεροχόμενου, μέχρι τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, τοῦ καὶ ἀνωτάτου τότε διδασκαλείου, ὁ διδάσκαλος ἐγενναῖο καὶ ἀπέθνησεν ἐν τῷ χωρίῳ ἢ τῇ πόλει, οὔτε εἰς αὐξῆσιν μισθοῦ σκοπῶν, οὔτε εἰς προβιθασμὸν ῥαδιουργῶν, ἐπεδίδοτο λοιπὸν κατὰ συνείδησιν εἰς τὸ ἔργον του, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθὲν ἐδίδασκε, καὶ διδαχθὲν ἐνύμφευε, καὶ τεκνοποιήσαντος τὰ τέκνα ὅπως διδάξῃ ἐλάμβανεν. Ὁ μαθητὴς μέχρις ἐσχάτου γῆρατος τὸν διδάσκαλον ἐσεβάζετο, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐγηροκόμει ἐν οἴκῳ, καὶ ἀνάπηρον γεγόμενον ὡς ἴδιον πατέρα ἐβοήθει. Νῦν δέ; τίς δημοδιδάσκαλος, πρὶν ἢ μάθη ὅλων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὰ ὀνόματα, δὲν ἐπαθεν ἢ μετὰθεσιν ἢ παῦσιν; τίς δ' ὅπως μὴ καταρῥαδιουργηθῆ ὑπὸ τοῦ Δημάρχου, ἢ τοῦ Βουλευτοῦ, δὲν ἐξηυτελίσθη κολακεύων αὐτῶν καὶ τοῖς παισὶν αὐτῶν χαριζόμενος; τὰ δὲ τέκνα, βλέποντα τοὺς γονεῖς τοῦ διδασκάλου ὀλιγωροῦντας καὶ ὑπεροπτικῶς πρὸς αὐτὸν προσφερομένους, δὲν ἐμαθον, τὰ ἐν πᾶσι μιμητικὰ ταῦτα ὄντα, νὰ περιφρονῶσιν αὐτοῦ, ν' ἀπειθῶσιν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ νὰ ὑβρίζωσιν αὐτόν, διότι καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἤκουσαν ὑβρίζοντος;

Οἱ τῶν πάλαι ἱερέων μαθηταί, περὶ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς διατρίβοντες, ὡς βραβεῖον τῆς ἐπιμελείας εἶχον νὰ κανοναρχῶσι τὴν ὀκτώηχον ἢ τὸ μηναιῖον, τὸ ψαλτήριον δὲ, ἢ τὸν ἀπόστολον ν' ἀναγινώσκωσιν ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ αὐτῶ κατ' ἔθος ἐγίνοντο θεοσεβεῖς, τίς ὁμοῦ τῶν νῦν παιδῶν δὲν θεωρεῖ ταπεινὸν δι' ἑαυτὸν τὸ σχολάζειν περὶ τὰ θεῖα; τίς δ' αὐτῶν τὰς ἱεράς ἀνέγνω βιβλούς;

Τὴν αὐτὴν σχεδὸν τῶν δημοδιδασκάλων τύχην καὶ οἱ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδά-

σκαλοὶ ἔχουσι τοὺς κρατοῦντας ἐν τῇ κώμῃ θωπεύουσιν, ἵνα μὴ παυθῶσι, καὶ δὴ καὶ ἵνα προαχθῶσιν εἰς ἀνωτέραν τάξιν, καὶ εἰς σχολαρχίας, ἔστιν ὅτε καὶ εἰς καθηγεσίας, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὡς οἱ ἀναβαίνοντες κλίμακά τινα βαθμίδα πρὸς βαθμίδα πατοῦσιν ἵνα φθάσωσιν εἰς τὸ ἀνώγειον, οὕτω καὶ οὗτοι σπεύδουσι διὰ τὴν ἀνωτάτην τῆς γυμνασιαρχίας θέσιν, εὐελπιστοῦντες ὅτι καὶ ἐξ ἐκείνης εὐκολον νὰ πηδήσωσιν εἰς καθέδραν τινα τοῦ Πανεπιστημίου!

Ἐνῶ δὲ οἱ διδάσκοντες πρὸς τοιαῦτα σκοποῦσι, τί γίνονται οἱ διδασκόμενοι; Περὶ τούτων τίς φροντίζει; ὁ διδάσκαλος μὲ τὸ ὠρολόγιον ἀνά χειρας, — ἔστιν ὅτε μάλιστα τὸ ὠρολόγιον βραδυπορεῖ μὲν κατὰ τὴν ἑναρξιν, ταχυπορεῖ δὲ κατὰ τὴν λήξιν τῆς διατεταγμένης πρὸς διδασκαλίαν ὥρας, — ἀρχεται τῆς παραδόσεως, ἅμα δὲ σημάνη ἢ ὥρα τελειώνει, ἔκαμε τὸ χρέος του! . . . οἱ δὲ μαθηταί; εἴτ' ἔμαθον, εἴτε δὲν ἔμαθον, ὁ διδάσκαλος ἔκαμε τὸ χρέος του! τὸν περιμένει ὁ Δήμαρχος ἵνα τῷ γράψῃ τὰς ἐπιστολάς του, ἢ κρατήσῃ τὰ τοῦ παντοπωλείου του κατάστιχα!

Τὰ δὲ παιδιά τίνα καλὰ θέλουσι παραδειγματισθῆ ἀπὸ τοιούτων διδασκάλων; συμφθεῖρονται πρὸς ἀλληλα, εἰς δὲ διεφθαρμένος μαθητῆς εἰς ἑκατὸν ἄλλους παιδάς γίνεται κακοηθείας διδάσκαλος, ἀποτελεσματικώτερον αὐτοῖς παρά ὁ διδάσκαλος τῶν καλῶν τῶν κακῶν μεταδίδων μαθημάτων του. Ἄν εἰς τοῦ τοιούτου μαθητοῦ τὸν νοῦν περάσῃ νὰ ποδοκροτήσωσιν, ἢ καὶ νὰ διώξωσι τὸν διδάσκαλον, οἱ πάντες ἐπευφημοῦσι, τῆς ἀντιφρονούσης πρὸς τὴν μερίδα ἐν ἧ ἔχει τοὺς φίλους του ὁ διδάσκαλος μερίδος πρὸς τοῦτο συμπραττούσης, καὶ οὕτως ὁ διδάσκαλος ποδοκροτεῖται, ἐξωθεῖται, ἐνίοτε δὲ καὶ χεῖρονα τούτων πάσχει ἐν τῇ κώμῃ, τέλος δὲ καὶ παύεται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ, καὶ λιμώττων ἀποθνήσκει.

Ταῦτά καὶ ἐν τοῖς Γυμνασίοις καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συμβαίνουσι. Καὶ οὐ μόνον παρά τῶν μαθητῶν χλευάζεται ἀλλὰ καὶ παρά τῶν συνδιδασκάλων καταρράδιουργεῖται ὁ διδάσκαλος, καὶ ἀληθῶς ἀκόλαστός τις δημοκρατία, ἢ, κατὰ τοὺς Ἑσπερίους, δημοκρατία τῶν γραμμάτων γίνεται.

Ἄφου τὸ παιδίον τοιαῦτα ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ ἔλαβε μαθήματα, ἀφου ὁ μείραξ τοιαῦτα ἐν τοῖς σχολείοις ἐιδόχθη, τίνα θέλει πορισθῆ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁ νέος διδάγματα;

Ὁ νέος; κακῶς εἶπον, δὲν εἶναι νέος πλέον ὁ τοιοῦτος, εἶναι ἤδη τέλειος ἀνὴρ κατὰ τὰς γνώσεις . . . ἐν κακοηθείᾳ δὲν πρόκειται πλέον

οὐδ' ἔχει ποσῶς οὗτος ἀνάγκην νὰ μάθῃ τι ἀπὸ τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν εἰσέρχεται ἀπλῶς ὅπως ἐφαρμόσῃ τὰς διεστραμμένας ἐκείνας θεωρίας ἃς ἠρύσθη ἐπὶ τῶν θρανίων τῶν σχολείων. ὡς ἐφόδιον δὲ τοῦ βίου φέρει τὴν ματαιότητα, τὴν κουφότητα, τὴν κενοδοξίαν, τὴν ἀρχολιπαρίαν, τὸ ζῆν ὡς οἶόν τε ἀργός καὶ διατρέφεσθαι ἀπὸ ξένων ἰδρώτων, τὴν φαντασιοπληξίαν ὅτι ἐγένετο πανδαήμων, τὴν μωρίαν ὅτι ἀπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων του ἐξαρτᾶται τῆς πολιτείας ἡ τύχη, καὶ διότι ἔτυχε νὰ λαλήσῃ ἐν τινι καφφενεῖῳ, ἀφου ἐρρόφησε πούντζιᾶ τινα καὶ ζύθου πλήρεις κοτύλας ἐκένωσε, νομίζει, ὅτι ἐγένετο ἐφάμιλλος τῷ Περικλεῖ δημαγωγός· εἰ δὲ τις τότε οὐχ' ὡς αὐτός σκέπτεται, ὁ τοιοῦτός ἐστι προδότης τῆς πατρίδος, ἀλιτήριος, ἀρνησίθρησκος, καὶ εἴ τι ἄλλο, διότι τοιούτων ἐπιθέτων μεστή ἐστὶν ἡ σοφὴ αὐτοῦ κεφαλή· φρονεῖ δὲ, ὁ ἀγαθὸς νεανίας, ὅτι ἡ ἀκροτάτη τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξις κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὰς φρένας γίνεται μεταξὺ τοῦ 20 καὶ 24 ἔτους τῆς ἡλικίας του, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ 25 πάντως ἀρχεται ἡ παρακμή.

Ποιησάμενος, ὦ φίλε, τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν ἀσθενείας τὴν διάγνωσιν, πρὸς ἰατρὸν γράφω, φέρε δὴ ζητήσωμεν τῆς θεραπείας τὰ μέσα.

Τὸ σφάλμα εἰς ὃ περιέπεσον πάντες οἱ μέχρι τοῦδε τὰ τῆς παιδείας ἰθύναντες, ὡς καὶ ἡ ἀποτυχία πασῶν τῶν ἀγαθῶν προθέσεων ἃς εἶχον ὑπὲρ ἀνορθώσεως τῶν περὶ τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν πραγμάτων, προήλθον, καθ' ἃ μοι δοκεῖ, ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐνόησαν ὁποῖος μὴν δεσμός συνδέει τὴν θρησκείαν πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ ὅτι εἰκῆ δὲν εἶναι ἠνωμένα εἰς τὸ αὐτὸ τῆς γενικῆς διοικήσεως τμήμα τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ἡ ἐκπαίδευσις.

Πρὸς τούτοις δὲν κατενόησαν, ὅτι ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Συνελεύσεως πολλάκις εἶπον ἐγώ, ὅτι εἴ τι μὲν καλὸν ἐν τοῖς ἄλλοις ἐξ ὑπουργείοις γίνετο, ὠφελεῖ, εἴ τι δὲ κακόν, βλάπτει μόνην τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ὅ,τι ὅμως ἀγαθὸν ἢ ὀλέθριον ἂν προέλθῃ ἐκ τοῦ Ὑπουργείου, ὁ ὑμεῖς φίλε νῦν διευθύνετε, τοῦτο τὴν ὅλην ἀφορᾷ Ἑλλάδα, τοῦτο τὸ παρελθὸν αὐτῆς τιμᾷ ἢ καταισχύνει, τὸ παρὸν κρατύνει ἢ παραλύει, καὶ τὸ μέλλον τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἐπιταχύνει ἢ ἀναστέλλει· διότι ἡ μὲν ἐκκλησία, ὁ κοινὸς ἀπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐστὶ δεσμός, ὁ εἰς ἐν συνέχων αὐτὴν σῶμα, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ παιδεία, ἐστὶν ὁ ἄρτος ἐξ οὗ τὸ ὅλον τοῦτο τρέφεται σῶμα, ὅπως αὐξήθη καὶ τὸ ἐντεταλμένον αὐτῷ ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας ἔργον τελεώσῃ.

Καὶ ὅμως οἰκτρὸν καὶ νὰ τὸ ἀναλογισθῆ τις! ἐνῶ ὅτε τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν Ἔθνος διετέλει δοῦλον ἐλλήνιζον αἱ παραδουναβιοὶ ἐπαρχίαι, ἀδελφοποιεῖτο ἡ Σερβία, οὐδόλως ἐδιχοστάτει ἡ Βουλγαρία, ἡ δὲ Θράκη καὶ ἡ Μακεδονία καθαρῶς Ἑλληνίδες ἐπαρχίαι ἐσεμνύοντο νὰ λέγωνται, μετὰ τὴν τῆς Ἑλλάδος ὅμως ἀπελευθέρωσιν, ἡ μικρὰ αὕτη Ἑλλάς ἐν τῷ στενῷ αὐτῆς κύκλῳ περιωρίσθη καὶ κατεκλείσθη, ἐν στενῷ πεδίῳ χαμαιζήλων παθῶν τὸν πίθον αὐτῆς κυλίουσα, ἐνῶ θρασεῖς κλῶπες ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς ἀδάμαντας τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῆς διαδήματος κλέπτουσιν.

Ἄλλὰ πῶς νὰ προληφθῆ ἡ πρὸς τὰ χεῖρω πρόοδος τοῦ κακοῦ; Τὸ μόνον μέσον ἐστὶ νὰ δώσωμεν τῇ Ἐκκλησίᾳ βοήθον τὴν Παιδείαν, καὶ τὴν Παιδείαν νὰ κρατύνωμεν διὰ τῆς Ἐκκλησίας, δι' ἀμφοτέρων δὲ νὰ θεραπεύσωμεν τὴν καχεξίαν τῆς οἰκογενείας, τὴν παραλυσίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὴν διαφθορὰν τῆς κοινωνίας.

Τὴν οἰκογένειαν, ἄρα καὶ τὴν κοινωνίαν, βεβαίως δὲν δύναται δι' ἀμέσου ἐνεργείας νὰ βελτιώσῃ τὸ Ὑπουργεῖον οὐ προϊστασθε φίλε, ἐμμέσως ὅμως δύναται νὰ τύχῃ τοῦ σκοποῦ· τὰ δὲ μέσα οἷς χρώμενος δύνασθε νὰ φθάσητε εἰς τὸ ποθούμενον, εἰσὶ πρῶτον μὲν ὁ κληρὸς, δεύτερον δὲ ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀνατροφῆς τοῦ γυναικείου φύλου καὶ τρίτον ἡ τοῦ ἄρρενος θαλερωτέρα ἐκπαίδευσις.

Εἰς τὸν κληρὸν δέον ν' ἀσφαλισθῆ ὑπαρξίς αὐτάρκης καὶ ἀνεξάρτητος, πρέπει νὰ νομοθετηθῆ, ὅτι οὐδεὶς ἱερεὺς χωρίου νὰ προχειρίζηται εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἂν μὴ εὐδοκίμως διήκουσε καὶ ἐπέρανε τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου τὰς τάξεις, καὶ ἂν δὲν ἦναι ἐγγαμὸς· μισθὸς δὲ πρέπει νὰ τῷ δίδηται τοῦλάχιστον ἑκατὸν δραχμῶν κατὰ μῆνα ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου.

Οἱ δὲ κατὰ τὰς πρωτεύουσας τῶν ἐπαρχιῶν ἱερεῖς πρέπει νὰ φέρωσιν ἀπολυτήριον τῆς Ριζαρείου Σχολῆς καὶ νὰ λαμβάνωσι μισθὸν ἑκατὸν πενήκοντα δραχμῶν κατὰ μῆνα. Οἱ δὲ τῶν πρωτευουσῶν τῶν Νομῶν ἀποφοιτήριον τῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ διακοσίων κατὰ μῆνα δραχμῶν μισθόν. Οἱ δὲ τῆς πρωτεύουσας δίπλωμα προλύτου ἢ διδάκτορος τῆς αὐτῆς τοῦ Πανεπιστημίου Σχολῆς καὶ μισθὸν διακοσίων πενήκοντα δραχμῶν κατὰ μῆνα· ἐννοεῖται δὲ, ὅτι καὶ οὗτοι ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες οἱ μεταξὺ λαϊκῶν ζῶντες ἱερεῖς πρέπει νὰ ᾧσιν ἐγγαμοὶ καὶ ἀμέμπτου διαγωγῆς.

Μὴ ἐκπλάγητε, φίλε, ἐπὶ τῷ ὄγκῳ τοῦ μι-

σθοῦ, διότι καλῶς διοικουμένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου καὶ τῶν Μονῶν, ἐξ ὧν τινες πλουσιώταται, τὸ ἀπὸ τὰς ὀλίγας τῶν μοναζόντων ἀνάγκας ὑπερβάλλον ἀκριβῶς τελουσῶν, ἴσως δὲ καὶ τινος μικροῦ εἰδικοῦ ἐπιβαλλομένου εἰς τὸν λαὸν φόρου, ὅπως παύσωσι τὰ εἰς εἶδη καρπῶν εἰθισμένα ἱερατικὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τελούμενα ἐπιδόματα, ἱκανοὶ ἔσονται πόροι· ἄλλως τε τί τὸ κωλύον ὅπως δημοδιδασκάλους διὰ τὰ χωρία, γραμματοδιδασκάλους διὰ τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα καὶ καθηγητὰς διὰ τὰ Γυμνάσια λαμβάνῃ ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν ἱερέων; Οὐ μόνον δ' ἀσυμβίβαστα δὲν εἶναι τὰ ἔργα τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ὡς νομίζω καὶ μάλα εὐσυμβίβαστά εἰσι καὶ ὁ διδάσκαλος τὸ ἱερόν περιβεβλημένος σχῆμα σεβαστότερος παιδαγωγὸς γίνεται, ὡς καὶ ἦν ἀπανταχοῦ σχεδὸν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, γινόμενος δὲ καὶ ἀμετακίνητος ἀπὸ ἀμφοτέρων τῶν θέσεων αὐτοῦ, ἀποκτᾷ κλίσιν πρὸς τὰ ἔργα του, καὶ μεγάλου ἐμπορεῖται ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς κοινότητος, ἧς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν ποιμαίνει καὶ καλλιεργεῖ.

Τοιοῦτοι ὄντες οἱ ἱερεῖς, καὶ διὰ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὃν θέλουσι κηρύττει, καὶ διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἐνεργείας, ὡς ταμίαι τῶν μυστικῶν τῶν οἰκογενειῶν γινόμενοι, καὶ πρὸ πάντων διὰ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῶν ἀρετῶν, θέλουσιν εἶσθαι τύπος καὶ ὑπογραμμὸς πρὸς ἀρετὴν διὰ τοὺς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν διοίκησιν διατελοῦντας.

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ τοιοῦτου νόμου πᾶς ἄγαμος ἱερεὺς πρέπει ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τι μοναστήριον, ὅπως ἐκεῖ μονάζῃ, ἐκτὸς ἂν τὸ ἐξηκοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ὑπερβάς ἔτος ἔχη τέκνα παρ' οἷς νὰ ἔχῃ τὴν διαίταν.

Ἐγγαμοὶ δὲ πρέπει νὰ ᾧσι καὶ οἱ ἱεροδιάκονοι, τὰ δύο τρίτα τοῦ τῶν ἱερέων μισθοῦ λαμβάνοντες ἐν ταῖς πόλεσιν· εἰ τοῖς χωρίοις περιττοὶ ὄλως εἰσίν.

Ἀδίστακτον ἔχω πεποιθήσιν, ὅτι ἂν εἰς τὸ ἀπολύτως χρήσιμον περιορισθῇ ὁ τῶν ἱερέων ἀριθμὸς οἱ πόροι οὗς ἀνωτέρω ὑπέδειξα θέλουσιν ἀρκεῖ διὰ τὴν μισθοδοσίαν των, καὶ περισσεύει μάλιστα.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἱερέων· περὶ δὲ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ γυναικείου φύλου μεγίστη δέον νὰ καταβληθῆ φροντίς, διότι ἀπὸ τῶν γυναικῶν, εἴ πέρ τι καὶ ἄλλο, διαπλάττονται αἱ κοινωνίαι.

(Ἔπεται συνέχεια.)